

TRAKYA HERASI

Yrd.Doç.Dr. Sema Sandalcı - Dr. Serpil Sandalcı¹

ÖZET

Bu çalışmada, Eski Yunanca, Latince ve modern yazılı kaynaklardan yararlanarak, arkeolojik çalışmalar sonucu Trakya bölgesinde (özellikle Bulgaristan tarafında) bulunan ve M.Ö. III. yüzyıla tarihlendirilen bazı kabartmalardan yola çıkarak, Eski Yunan dininde kadınların koruyucusu olan tanrıça Hera'nın taşıdığı simgeler ve buna bağlı olarak Trakya Herası'nın, tanrı Saturnus'la olan bağı nedeniyle Yunan mitolojisinde az işlenen, bir özelliği olan tarımla ilgili yanı üzerinde durulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Hera, Trakya Herası, Saturnus, tarım

THRACIAN HERA

SUMMARY

The Goddess Hera was protector of women in the old Greek religion. In this study, used by the old Greek, Latin and the modern sources, and the some votive reliefs found in Thracian, especially in Bulgaria, dated 3 rd century BC, we aim to you give some knowledge about the symbols of Thracian Hera and later, because of her relation with the God Saturnus, we give some information about her agricultural features in this region, that were refered little in old Greek mithologia.

Key words: Hera, Thracian Hera, Saturnus, agriculture

Hera (Iuno), Eski Yunan (Hellen) ve Latin mitolojisinde, “İnek gözlü,” “Ak kollu,” “Altın tahtlı” diye nitelendirilir. Zaman'ı temsil eden Kronos ile toprağı temsil eden Rheia'nın kızı, Zeus'un ise hem kız kardeşi hem de karısıydı, dolayısıyla *tanrıçaların da kraliçesi* olarak geçmektedir. Yunanistan'da güçlü bir tapımı olmasına karşın, efsanelerde kavgacı, kinci, hırçın, geçimsiz, kıskanç, inatçı bir kadın olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, yine efsaneler aracılığıyla toplum yaşamında özellikle evli ve hamile kadınlar tarafından koruyucu tanrıça olarak tapım gördüğünü, düğün ve doğum törenlerinde sunular yapıldığını öğrenmekteyiz. Bunun dışında, mitolojide Savaş tanrısı Ares'in, ayrıca, yeraltı madenlerini işleyen tanrı

---

¹ Yrd. Doç. Dr. Sema Sandalcı, Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim üyesi; Dr. Serpil Sandalcı, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Görevlisi.

Hephaistos'un da annesidir.² (Hephaistos-Hera, bağlantısı, dolaylı yoldan Hera'nın toprak ve yeraltı kaynaklarıyla ilgili yanını simgeleyebilir). Hera'nın, Yunan ve Roma dışında, Iuno adıyla, Kartaca, Suriye, Girit ve Troia kültürlerinde tarımla ve nehirlerle ilgili bağı da bulunmakta ve bunun izleri daha çok Latin efsanelerinde görülmektedir. Bu ise efsanelerin, kültürler ve dolayısıyla halkların nüfus hareketleriyle de ne kadar bağıntılı olduğunu pekiştirmektedir.³

Hera'ya atfedilen tapınaklar genelde otlaklarla çevrili, denize yakın nehir ağzlarında, akarsu boylarında inşa edilirdi. Hera'ya sunulan adaklar arasında ise pişmiş topraktan yılanlar, boynuzlu hayvan figürleri, buzağılar, ayrıca iri gözlü, üzeri spiral ve meander (nehir akışı) motifli insan biçimli idoller sayılabilir. Hera'nın Trakya'da, Yunan dünyasından ayrı bir tapımı olsa gerek ki, modern bilim dünyasında bu, *Trakya Herası (Hera in Thracia)* olarak adlandırılmıştır. Trakya Herası'nın, Yunan Herası'ndan farklı özellikler taşıdığı kabartma eserlerinden de anlaşılmaktadır. Trakya Herası'nda dikkati çeken özellikler, Kybele gibi, başında örtüsü, üzerinde tüm bedenini örten giysisi ve bunun dışında sağ elinde asası, sol elinde ise bir çanak tutmasıdır. Bu çanağın altında genelde bir sunak bulunmaktadır. Kabartmaların çoğunda, yanında, belden aşağısı örtülü, sağ elinde asası, sol elinde çanak ve bunun altında simgesi olan kartalla betimlenen kocası Zeus yer almaktadır. Bu kabartmalarda Trakya Herası'nın kadını simgelemesi yanında, tarım kültürüyle de ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, bereketle olan bağı hem kadını hem de toprağı bağlamaktadır.⁴ Bunun dışında, tarımın çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı Trakya'da, tapım gören kadın tanrıçalar arasında kadını, toprak anayı ve bereketi simgeleyen ve bölgede Neolitik dönemden (M.Ö. 6500-3000) itibaren izi görülen Kybele'nin; toprağı ve tohumu simgeleyen Demeter'in; kadını simgeleyen Artemis'in; savaş ve bilgelik tanrıçası Athena'nın, Bendis'in, ayrıca sağlığı simgeleyen Hygeia'nın da yeri olduğunu

² Erhat, 1984, 146 ve 291-292; Grimal, 1997, 725; Maritanos, 1953, Cilt I, 100-101 ve Cilt II, 547, 548 ve 558; ayrıca Euripides, *Medeia*, 1378: "...Yüksekliklerin Tanrıçası Hera..."; Mitolojide Hera'nın oğlu olarak geçen Ares'in, Latince karşılığı olan Mars (Martis) adı olasılıkla, Mezopotamya kökenli olan, şehirleri yok eden ve yeryüzünde fırtına gibi esen tanrı olan Martu kökenliydi, bkz. Black-Green, 2003, 148-149.

³ Krş. "(Tanrıların ve insanların Anası) Ge ve Meter ve Rhea ve Hera hep aynı," ifadesi için bkz. Roller, 1999: s. 170;

⁴ Gimbutas, 1982, 149; karşılaştırma açısından, Ephesos'daki Artemis tapınağı önünden de bir nehir aktığını belirtmekte yarar vardır (bkz. Xenophon, V, III, 8); ayrıca Bulgaristan'da Kazanluk Müzesi'nde bulunan bir kabartma da Hera'nın nehirlerle olan yanını simgeleyebilir, bkz. Mihailov, 1964: s. 87 no: 1640; Hera ve Zeus'un bulunduğu bir diğer benzer kabartma için bkz. aynı yayın s. 181 no: 1803 ve tablo. 118; yaşam kaynağı su olduğu için, akarsular ve nehirlerin bereketin yanında dinsel önem taşıdıkları da bilinmektedir, krş. Hoddinott, 1981: s. 169; ayrıca, toprağı beslemesi, canlılara içme suyu sağlaması bakımından nehir sularına eskiçağdan bu yana önemli bir saygı gösterilmektedir. Bu konuda Anadolu'da açtıkları su kanalları için kral ve kraliçelere ait çeşitli yazıtlar bulunmaktadır, krş. Payne, 1993, 26 (no: 6.2.5); tragedya yazarı Euripides'ten de düğün törenlerinde, türküler eşliğinde gelinin sunağa götürüldüğünü, ayrıca tanrıçaya kutsal su atfedildiğini öğrenmekteyiz, bkz. Euripides, *Iphigeneia Aulis'te*, 691-693; 956 ve 1110.

görmekteyiz. Bu tanrıçaların toprak ve suyla (Hygieia'nın şifalı sularla) bağıntıları olduğu da bilinmektedir.⁵ Bunlara paralel olarak, Tekirdağ, Marmara Ereğlisi yakınlarında bulunan ve M.Ö. 5200 yılına tarihlendirilen Toptepe Höyüğü'nde, yüksekliği 1 m kadar olan ve içinde tohum saptanan kadın biçiminde boya bezemeli büyük bir kabın bulunduğunu da belirtmekte yarar vardır.⁶

Bununla beraber, Hera'nın tarımla olan bağı araştırıldığında daha eski inançları çağrıştırdığı ve bu çağrışımın, Yunan mitolojisinden çok, yukarıda belirttiğimiz gibi, Latin mitolojisinde yer aldığı dikkati çekmektedir. Efsaneler aracılığıyla kurulan bağlar şu şekildedir:

Latin efsanelerinde adı Iuno olarak geçen ve gökteki ayın bazı safhalarını simgeleyen Hera'nın babası Kronos, Etrüskçe'de "*Satres*" olarak geçmekte ve hasat tanrısı "*Saturnus*" adı verilen eski bir yerli tanrıyla da özdeşleştirilmişti. İtalya'da Saturnus'un olduğu zaman, "altın çağ" olarak anılmış. Çünkü Saturnus, İtalya'nın yerli halkına tarım ve bağcılığı öğretmiş, onların bolluk ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlamış. Şairlerin anlatmakla, övmekle bitiremedikleri, bereket şarkılarında, Saturnus çağının anısına "*Saturnales*" (zamanla "*Saturnalia*") denilen bayramlar kutlanırdı. Aralık ayına ve yıl sonuna, hasat mevsiminin sona ermesine rastlayan bu şenliklerde köle ya da efendi, kadın ya da erkek olsun herkes özgür ve eşit sayılırdı. Bunun dışında, Saturnus, sadece Kronos'la bir tutulmamış, Afrika ile ilişkiler sonucu Kartaca'nın büyük tanrısı Baal'in de kişiliğini simgeler olmuştur. Dolayısıyla Hera'nın Saturnus'la olan bağı, tarımla da bağının bulunmasına açıklık getirmektedir. Nitekim, eldeki bilgilerden, çok az yerde de olsa, örneğin İtalya'da, Hera'ya, "*Saturnia*" adının verilmesi bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca, özellikle Troia adetlerini, inançlarını (Çanakkale-Hisarlık) anlatan Vergilius'un (M.Ö. 70-19.) *Aeneas* adlı destanında Hera'nın tarımla olan bağını pekiştiren deyişlerin bulunması, bu kültün Anadolu'nun bazı yerlerinde de bilindiğini göstermektedir. Nitekim, simgeleri arasında bereketi temsil eden narın da bulunduğu Hera'nın, Adıyaman Nemrut Dağı'ndaki heykelinin başında bulunan tomurcukların arpa ya da darı taneleri (belki de meşe palamudu?) olarak nitelendirilmesi de tanrıçanın tarım kültürüyle olan bağının Anadolu'da da bilindiğini görüşünü desteklemektedir.⁷

⁵ Mevcut Trakya sikkelerinde geçen tanrıçaların adları için, bkz. Vasilopoulos, 1914, 74-77; ayrıca, Mezopotamya mitolojisinde, uzun pliseli bir giysisi olan Ea, bilginin kaynağı sular tanrısıydı, krş. Özgüç, 1965: s. 18.

⁶ Özdoğan, 1999: s. 12-15.

⁷ Grimal, 1997: s. 347; Maritanos, 1953, Cilt I, 100-101 ve Cilt II, 547, 548 ve 558; Nilsson, 1921, Band II. A, s. 201; Thulin, 1921, Band II. A, s. 218; "*Saturnia*" adı için bkz. Vergilius, *Aeneas*, I, 24; VII, 202-204 ve 428; ayrıca *Saturnus* kızı *Iuno* için bkz. aynı eser, III, 380; *Saturnus* için bkz. Albius Tibullus'dan: *Saturnus'un kutsal günüydü...* (I. kitap 3 şiir) ve *Saturnus* kızı için III. kitap, 3. şiir; ayrıca, Horatius, *Carmen*, I, 12, 49-50'de: *Saturnus'dan doğmuş tanrı! (Zeus)* diye de belirtir;

Hera'nın Trakya'da, örneğin Doğu Trakya'da tarımla olan ilgisinde bölgedeki zengin akarsu kaynaklarının da etkisi olmalıdır. Bölgedeki nehirler için eskiçağ yazarlarında önemli aktarımlar bulunmaktadır. Bunlar arasında konumuz olan Hera ile ilgili bir bilgiyi Herodotos'da bulmaktayız. Herodotos, Pers kralı Dareios'un, İskit'lere karşı sefer yapmak üzere yola çıktığında adeta karşısına çıkan her denizi ve nehri kutsadığını Bosphoros'u (İstanbul Boğazı) görünce deniz kıyısına beyaz mermerden iki sütun diktirdiğini ve buraya yapılan bir köprünün hoşuna gitmesinden dolayı, köprünün mimarı Samoslu Mandrokles'in, bunu yansıtacak bir tabloya ödül koyduğunu ve kazanan tabloyu da vatanı Samos'daki Hera tapınağına astırdığını yazar. Yine Herodotos'un aktardığı bilgiler arasında Doğu Trakya'da Perinthos (Marmara Ereğlisi) yakınında, adını tanrıçadan aldığı anlaşılan, Heraion adlı bir kentin olduğunu da öğrenmekteyiz.⁸

Yazımıza son vermeden önce, Trakya ülkesinin coğrafi özelliklerini de kısaca tanıtırsak, taşıdığı simgelerle, Hera'nın bölgede neden bu denli etkin olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü toprağın bereketli olmadığı yerde, bereketini taşıyan tanrı ve tanrıçaları da olamazdı. Genel olarak Trakya bölgesinde, insanların Neolitik çağdan itibaren yerleşik hayata geçip, toprağı ekip biçtikleri ve besinlerini sağladıkları, M.Ö. II. binden itibaren ise bölgeye Asya'nın kuzeyinden ve Kafkas'lardan gelen önemli göçün yaşanmasının yanı sıra Ege kültürüne ait ticari izlerin bulunduğu modern çalışmalarda belirtilir.⁹ Trakya bölgesi, çetin hava koşullarına karşın, bereketli topraklara, otlaklara ve zengin bitki örtüsüne sahiptir. Eskiçağ yazarları da bu bilgileri kayda geçirmişlerdir. Örneğin bu yazarlardan Homeros, Troialıların yanında savaşan Traklardan bazılarının güzel, iri atlarından, ayrıca altın ve gümüşten çok iyi işlenmiş silahlarından bahseder.¹⁰ Hesiodos, Trakya'da atların bol olduğundan ve Poyraz'ın güçlü esintisinden söz eder.¹¹ Herodotos, Trak halkının kenevir yetiştirdiklerini, bu bitkinin hem insan eliyle ekildiğini hem de kendiliğinden yetiştiğini ve bunlardan ketenden yapılmış gibi giysiler yaptıklarını, hatta bu işten anlamayanların ketendir diye yemin edebileceklerini belirtir.¹²

---

ayrıca kadın ve bereket adeta yüzyıllar boyu özdeşleştirilmiş iki kelimedir, fakat daha sonraları örneğin Dionysos gibi, erkekle de özdeşleştirildiğini görmekteyiz.

Ay'ın da eskiçağdan bu yana doğurgan kadının yumurtasını temsil ettiği de bilinmektedir (bkz. Ateş, 2002, 76 ve 135-138); ayrıca, eskiden tarım dahil yıllık işler, gökteki ayın her gece aldığı şekillerinden oluşturulan takvime göre düzene sokulmaktaydı.

⁸ Herodotos, IV, 87-88 ve 90; ayrıca Tekirdağ Müzesi'nde bulunan, M.Ö. II. Yüzyıla ait, Tanrıça Hera'ya hediye olarak atfedilen mermer bir stel bulunmaktadır, bkz. Sayar, 1998: s. 408, no. 289, levha XLVII. res.197.

⁹ Vasilopoulos, 1914, 71; Gimbutas, 1982, 17; Archibald, 1998, 13; Kh. Bakircis-D. Triandafillos, 1989: s. 6-7.

¹⁰ Homeros, **İlyada** X, 434-437.

¹¹ Hesiodos, **İşler ve Günler**, 505.

¹² Herodotos, IV, 74.

Ksenophon da Trakya'da pek çok arpa, has buğday ve her türlü erzakın bulunduğunu yazar.¹³

Son olarak, halklarla bağıntılı olarak inançlar değişmiş olsa da Trakya'da Kybele ile başlayan bereket sembollerinin zamanla Hera'yla da özdeşleştirilmiş olduğunu ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

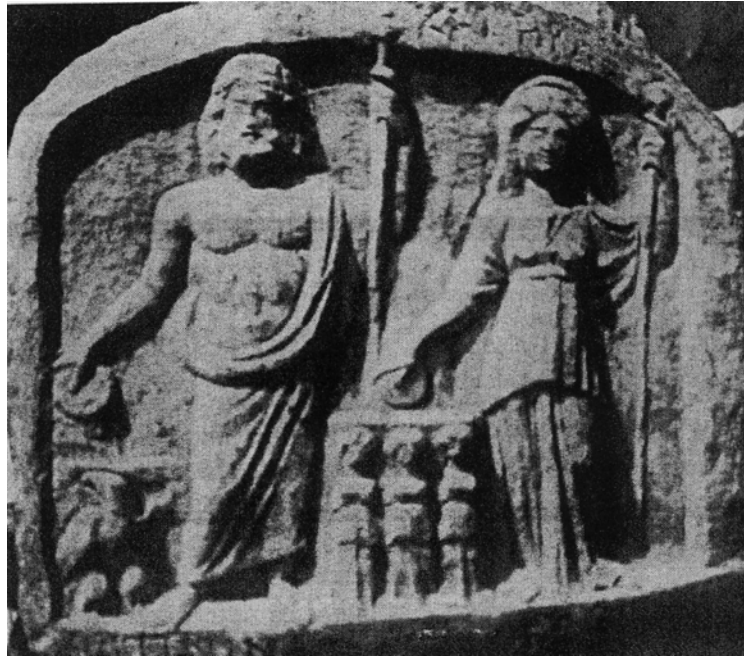
---

¹³ Ksenophon, **Anabasis**, 7, I, 13.

Resimler¹⁴

Resim 1 : Sofya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan, soldan sağa doğru simgeleriyle Hermes, Hera, Zeus, Athena ve Herakles'in betimlendiği bir kabartma (olasılıkla M.Ö. III. yy.)

¹⁴ Resimler için bkz. **Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC)**, Artemis Verlag, Zürich ve München 1992, Cilt 4/ 1ve 2 (*Hera in Thracia*); 5/1 ve 2 (İsis ve Iuno); 8/1 ve 2 (Saturnus ve Thracia).

Resim 2 : Plodiv Arkeoloji Müzesi'nde bulunan mermer bir kabartma. Bir elinde asası, diğerinde kase ve yanında kanatlı kartalıyla Zeus; bir elinde asası, diğer elinde kase ile Hera.
Hera'nın sol alt yanında ise olasılıkla üç Kharit'ler yer almaktadır (M.Ö. III. yy.)

Resim 3 : Philopolis'de bulunan, ellerinde kase tutan Hera ve Zeus'un bir arada bulunduğu mermer iki kabartma (olasılıkla M.Ö. III. yy.)

Resim 4 : (Sağda) Zeus ve Hera'ya ait bir kabartma

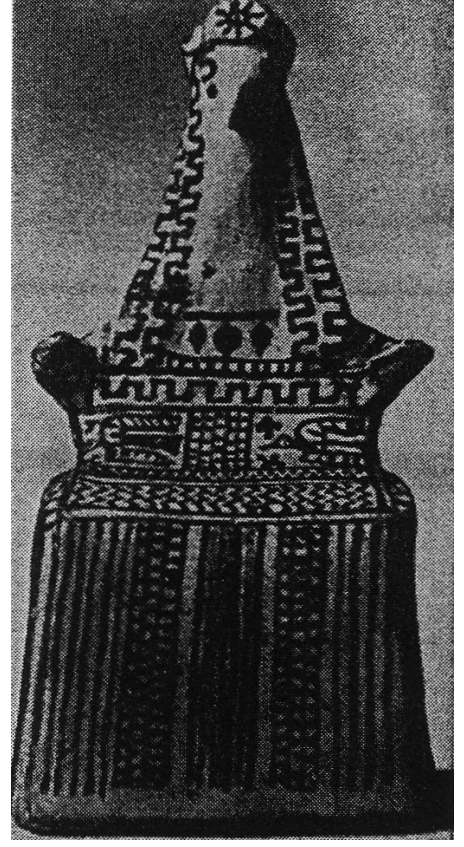
Resim 5 : Burgaz'da bulunan bir elinde kase, başında uzun örtüsü ile Hera (M.Ö. III. yy)

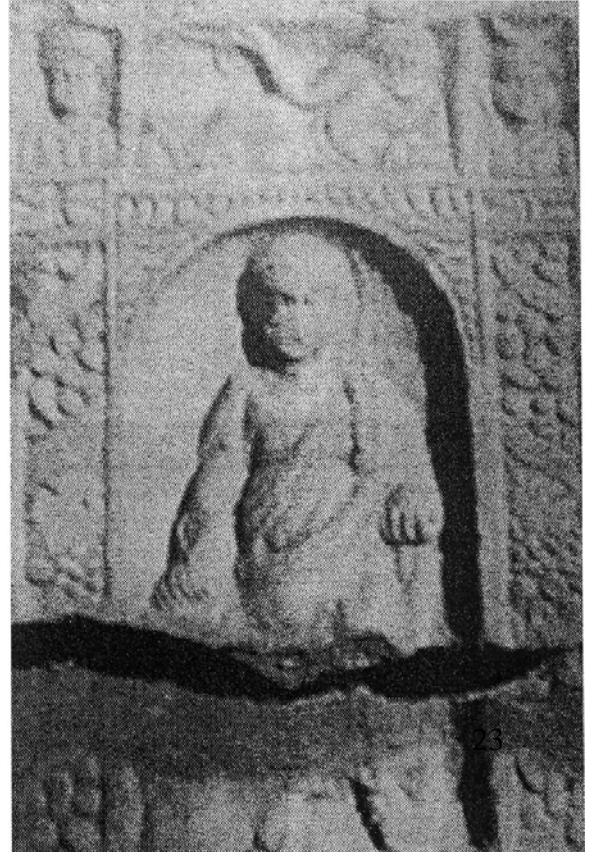

Resim 6 : Samos'da bulunan, M.Ö. VII. yy.'a ait bir Hera büstü.

Resim 7 : Doğu sanatına özgü (Mısır ve Suriye) Hera'yı betimleyen çeşitli büst ve heykelticikler.

Resim 8: Sol üst köşede güneş, sağ üst köşede Ay'ın da betimlendiği tarım kültürüyle ilgili iki Saturnus steli (M.Ö. III. yy.).

Resim 9: Cezayir Ulusal Müze'de bulunan, Ay kültürünü temsil eden, Saturnus'un betimlendiği pişmiş topraktan bir kabartma (M.Ö. III. yy.)

Kaynakça

Eskiçağ Yazarları

- Albius Tibullus **Sevgi Çiçekleri**, (çev. G. Varınlıoğlu, M. Özaktürk, H. Dönmez), T.C. Kültür Bakanlığı Dünya Edebiyatı, Ankara, 2001.
- Euripides **Iphigeneia Aulis'te**, (çev. Lamia Kerman), M.E.B. İstanbul 1945.
- **Medeia**, (çev. Ahmet Hamdi Tanpınar), Maarif Matbaası, Ankara 1946.
- Herodotos **Historiai**, (çev. Müntekim Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Hesiodos **İşler ve Günler**, (çev. A.Erhat, S.Eyüboğlu), TTK, Ankara, 1980.
- Homeros **İlyada**, (çev. A.Erhat-A. Kadir), Can Yayınları, İstanbul, 1989.

- Horatius **İambus'lar, Lirik Şiirler, Satıra'lar, Mektup'lar**, (çev. Türkan Uzel), TTK, Ankara 1994.
- Ksenophon **Anabasis**, (çev. Tanju Gökçöl), Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.
- Vergilius **Aeneas**, (çev. İsmet Zeki Eyuboğlu) Payel Yayınları, İstanbul, 1995.
- Modern Kaynaklar**
- Archibald, Z.H. **The Odrysian Kingdom of Thrace**, Oxford.
1998
- Ateş, Mehmet **Mitolojiler ve Semboller Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri**, Aksiseda Matbabası, İstanbul.
2002
- Black, Jeremy
Green, Anthony
2003 **Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü**, Aram Yayıncılık, İstanbul.
- Bakircis, Kh.
Triandafillos, D.
1989 **Thraki**, Atina.
- Maritanos, Spiros **Ellenike Mithologia**, Atina, 1953 Cilt I ve II.
- Gimbutas, Marija **The Goddesses and Gods of Old Europe Myths and Cult Image**,
1982 London.
- Grimal, Pierre **Mitoloji Sözlüğü**, (çev. Sevgi Tamgüç) Sosyal Yayınları, İstanbul.
1997
- Hoddinott, R. F. **The Thracians**, Hampshire.
1981
- (LIMC) **Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae**,
1992 ArtemisVerlag, Zürich ve München, , Cilt IV,V ve VIII.
- Mihailov, Georgius **Inscriptiones Graecae in Bulgaria Repertae**, Serdica (Sofya).
1964
- Nilsson, Martin P. **Saturnalia, RE (A. Pauly and G. Winsowa)**, Band II. A, süt.
1921 201-211.
- Özdoğan, Mehmet **Anadolu'dan Avrupa'ya Açılan Kapı Trakya, Arkeoloji ve Sanat**,
1999 Sayı: 90, s. 2-28.
- Özgüç, Nimet **Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu**, TTK, Ankara.
1965
- Payne, Margaret R. **Urartu Yazılı Belgeler Kataloğu**, (İst. Üniv. Sos.Bil.Ens. Eskiçağ

- 1993 Dilleri ve Kültürleri Bölümü. Hititoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Roller, Lyn E. **In Search of God the Mother, The Cult of Anatolia Cybele**, Univ. of California Press.
1999
- Sayar, M. Hamdi **Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) ung Umbebung**, Viyana.
1998
- Taşlıkılıoğlu, Zafer **Trakya'da Epigrafi Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
1971
- Thulin, Carl O. *Saturnus*, **RE (A. Pauly and G. Winsowa)**, Band II. A süt. 218-228.
1921
- Vasilopoulos, Alk. **Othomaniki Thraiki**, Konstantinupolei.
1914